

MAİ VE SİYAH ROMANINDA HAYAL VE GERÇEK BAĞLAMINDA FARKINDALIK DUYGUSUNUN OLUŞUMU

Kabul Tarihi: 23.03.2016
Yayın Tarihi: 14.04.2016

Mustafa YİĞİTOĞLU*

Öz

Edebî bir tür olarak roman, geniş ve ayrıntılı anlatımlara imkân tanınmasıyla öne çıkar. Romancı, olay örgüsü dâhilinde gerçekleşen hadiseler karşısında kişilerin psikolojik durumunu, çeşitli teknikler kullanarak kapsamlı bir şekilde anlatabilir. Roman türünün bu özelliği sayesinde okuyucu, kahramanların duygu dünyasını daha iyi idrak eder. Halit Ziya Uşaklıgil de romanlarında kurguladığı kahramanların psikolojisini anlatmaya özen gösteren bir romancıdır. Yazarın *Mai ve Siyah* romanı, Türk edebiyatında roman türünü Batı'daki seviyeye ulaştıran eserler arasındadır. Bu romanda, büyük hayallere sahip olan Ahmet Cemil'in serüveni okuyucuya ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Halit Ziya, roman kahramanının duygu dünyasına da eserinde yer verir. Bu makalede *Mai ve Siyah* romanı incelenmiş ve romanın kahramanı Ahmet Cemil'in yaşadığı düş kırıklıkları neticesinde duygu dünyasında oluşan farkındalıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Mai ve Siyah*, Hayal, Gerçek, Halit Ziya, Farkındalık.

THE CREATION OF AWARENESS WITHIN THE CONTEXT OF IMAGINATION AND REALITY IN THE NOVEL MAİ VE SİYAH

Abstract

Novel, as a literary genre, stands out with its ability to provide extensive and detailed narrations. In relation to the events that take place within the boundaries of the plot, the novelist is then able to narrate the mental state of the individuals extensively by using different techniques. By virtue of this aspect of the genre of the novel, the reader is able to realize the state of emotions of the heroes better. Halit Ziya Uşaklıgil too is a novelist who cares the emotional state of the heroes he heroizes in his novels. *Mai ve Siyah* is amongst the novels of him that catches up the level of novel genre of the West. In this novel, the adventure of Ahmet Cemil who has high dreams is told in detail. Halit Ziya gives place to the emotional state of the heroes as well in his work. In this article, we analyzed *Mai ve Siyah*, one of the outstanding works of Halit Ziya, and tried to determine the awareness related to the emotional state of Ahmet Cemil, the hero of the novel, as a result of disappointments he experiences.

Key Words: *Mai ve Siyah*, Imagination, Reality, Halit Ziya, Awareness.

Giriş

Türk edebiyatına Tanzimat Dönemi'yle giren roman türünün ilk örneklerini Şemsettin Sami, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi gibi öncü yazarlar verir. Birçok araştırmacı, roman türünün Türk edebiyatındaki ilk telif örneklerini olay örgüsü, kurgusal yapı, dil ve üslup gibi öğeler açısından zayıf bulur. Ayrıca bu eserlerde, geleneksel hikâyeciliğin tesiri de vardır. Berna Moran'ın tespitlerine göre bu romanlar, ya âşık ya da meddah hikâyeleri kalıpları üzerine kurulmuştur. Bu hikâyelerden alınmış karşıt iki kadın tipi, eserlerde sergilenmektedir (Moran, 2004: 39).

İlk telif eserlerden sonra roman, Servet-i Fünun Dönemi'nde Batı edebiyatındaki seviyeye ulaşır. Dönemin romancılarının başında Halit Ziya gelir. Onun, roman türüne yaptığı katkıya dair Zeynep Kerman şu tespitleri yapar:

“Altmış yıllık yazı hayatında şiir dışında pek çok eser kaleme alan Halit Ziya modern Türk edebiyatına romanları ve hikâyeleriyle damgasını vurmuş bir yazardır. Kendisinden önce Türk romancılığına hâkim olan Ahmed Midhat Efendi tarzında görüldüğü gibi basit bir üslûpla vak'ayı ön plana çıkaran anlayış onunla değişmiş,

* Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi Z.G. Eğitim Fak. OSAE Bölümü, myigitoglu@dicle.edu.tr

olaya dayanan anlatım yerine kahramanların iç dünyasını sanatkârane üslûpla tahlile dayanan yeni bir anlayış benimsenmiştir... Türk edebiyatının aynı zamanda büyük bir üslûp ustası kabul edilen Halit Ziya özellikle *Mâi ve Siyah* romanında bunu bütün ayrıntılarıyla ortaya koymuştur” (Kerman, 2012: 229).

Kerman’ın ifadelerinde dikkatleri çeken hususlardan biri, Halit Ziya’nın olaya dayanan anlatım yerine kahramanların iç dünyasını tahlile dayanan bir anlayışı benimsemesidir. Ö. Faruk Huyugüzel de *Mai ve Siyah* romanını değerlendirirken eserin olay örgüsünü ve kişilerin canlandırılışını sağlam ve tutarlı bulur. Ayrıca Huyugüzel’e göre bu roman Türk edebiyatında, baştan sona mükemmel denecek şekilde kurgulanmış ilk romandır (Huyugüzel, 2004: 64). Bu iki tespit de *Mai ve Siyah* romanında kahramanların iç âleminin anlatımına dair bir övgü söz konusudur. Nitekim Kenan Akyüz de söz konusu romanda idealist bir şairin iç dünyasının anlatıldığından bahseder (Akyüz, 1994: 112).

Eserlerinde kahramanların iç dünyasına yer veren romancılar, çeşitli duyguları anlatmak zorunda kalabilirler. Bunların arasında *farkındalık* gibi pek ele alınmayan duygular da olabilir. *Farkındalık* kelimesi Türkçe Sözlük’ün eski baskılarında mevcut olmayan bir kelimedir. Toplum içerisinde kullanımının artmasıyla söz konusu kelime, *farkında olma durumu* anlamıyla sözlükte yerini alır (Türkçe Sözlük, 2011: 851). Sosyal bilimler sözlüğünde kelimenin, *bilinçli olma durumuyla* ilişkisine dikkat çekilmiş, bireysel ve çevresel yönü vurgulanmıştır (Arda, 2003: 82).

Yukarıdaki temel anlamlar, kişilerin algısına göre değişiklik gösterebilir. Yani farkındalığın şiddeti, oranı, büyüklüğü algılamaya ile doğrudan ilişkilidir. Psikoloji sözlüğünde algılamaya etken eden faktörler arasında öznel yaşantı, geçmiş deneyimler, inançlar, ihtiyaçlar vb. öğeler sıralanır (Budak, 2009: 42). Bu özellikler farkındalıkla ilişkilendirilirse bireysel özelliklerin farkındalığa olan etkisi daha iyi anlaşılır. Dolayısıyla farkındalığın, her insanda farklı biçimlerde ve seviyede mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

Nevzat Tarhan’ın tespitlerine göre kişinin bir “ideal ben”i bir de hâlihazırdaki “gerçek beni” vardır. Bu iki “ben”lik arasındaki farkı görebilen kişi psikolojik olarak nelere ihtiyaç duyduğunu bilir (Tarhan, 2012: 162). Bu tespitlerde, kişinin kendi durumunun farkına varması söz konusudur. Diğer taraftan Barney Glaser ve Anselm Strauss tarafından geliştirilen *farkındalık bağlamında*, “bir ortamda etkileşim hâlindeki herkesin diğerinin kimliğini ve diğerinin gözündeki kendi kimliğini bildiği” hususuna dikkat çekilir (Marshall, 2014: 233). Bu tespit ise farkındalığın ileri bir aşamasıdır. Yani kişi hem kendi durumunu hem de diğer kişiler nezdindeki algılanışını daha iyi idrak eder. Bu idraktaki başarı, kişinin geçmiş yaşantısından başlayıp entelektüel birikimine kadar birçok olgu ile doğrudan ya da dolaylı olarak alakadardır.

Ahmet Cemil’de Farkındalık Duygusunun Oluşumu

Mai ve Siyah, ünlü bir şair olmayı hedefleyen Ahmet Cemil’in yaşadığı düş kırıklıkları ekseninde, yayımlandığı dönemin basın hayatını, edebî münakaşalarını, yenilik girişimlerini anlatan bir romandır. Halit Ziya, olay örgüsüne bağlı olarak kahramanlarının ruh dünyasını anlatmayı da ihmal etmez. Öyle ki yazar, hikâyelerinde ve romanlarında mevzudan çok mevzunun nasıl atlatıldığına, okuyucuda nasıl etki bıraktığına dikkat eder. O, hadiselerin bireylere nasıl yansıdığını anlatmaya gayret eder. Halit Ziya’nın konuya dair fikirlerinin bir kısmı şöyledir:

“Bütün hikâye yazarlar bilirler ki mevzu bulmak kadar kolay bir şey yoktur: Bütün sokaklar, bütün evler, bütün insanlar birer hikâye mevzuudur... Hüner herhangi bir mevzuun idaresinde, tasvirinde, tehyiç edebilecek bir şekle ifrağımdır” (Uşaklıgil, 2014: 328).

Yukarıdaki ifadelere paralel olarak Halit Ziya, *Mai ve Siyah* romanında Ahmet Cemil'in serüvenini okuyucuya anlatır. Olcay Önertoy'a göre Halit Ziya, roman kahramanlarının toplumsal durumlarıyla birlikte psikolojik durumları üzerinde de durmuştur. Kahramanların psikolojik yapılarını ve gelişmelerini, psikolojik çözümlerle ya da kişilerin olaylara karşı tepkileriyle ortaya koymuştur (Önertoy, 1995: 114). İlk romanlarından itibaren geçerli olan bu husus *Mai ve Siyah* romanında da söz konusudur. Romanın ilk bölümlerinde Ahmet Cemil ve hayallerine dair şu ifadeler yer alır:

“Henüz yirmi iki yaşında, bütün maneviyeti yalnız bir ümidin tahakkukuna muntazır... Şöhret bulmak, edip olmak, herkesçe tanılmak, bugün o kadar acılıklarına göğüs vermek için hayatını zehirlediği bu edebiyat âleminin bir gün yüksek zirvelerine çıkmak ve ismini o kadar yükseltmek ki... O tasavvur ettiği yüksek payeye bir had bulamıyor; sonra da bu derece itila emellerine kapılıyor olduğundan kendi kendine utanıyordu. Edip olmak, şöhret almak, senelerden beri bütün düşüncesi bu değil miydi” (Uşaklıgil, 2013: 39)?

Bu emellerle yaşamını devam ettiren Ahmet Cemil, hayallerinin gerçekleşeceği zamanı tasavvur ederek kavuşacağı şöhreti düşünür ve mesut olacağına inanır. Dördüncü bölümde Halit Ziya, üç yıl öncesine dönerek Ahmet Cemil'in yaşamını ayrıntılı bir şekilde anlatır. Mutlu ve huzurlu bir aile ortamında büyüyen Ahmet Cemil, Mülkiye Mektebi döneminde Hüseyin Nazmi ile samimi bir dostluk kurar. İki arkadaş bu zamanlarda kitapların dünyasını keşfeder ve ellerine geçen birçok kitabı okur. Okuldaki dersleri bir tarafa bırakarak şiirle ilgilenmeye başlarlar. Fuzulî'den Nefî'ye, Goethe'den Lamartine'e birçok şair ve yazarı okuyup incelerler. Lisan ve şiir üzerine düşünürler ve tartışır. Şiir dünyasına kendini kaptıran Ahmet Cemil, babasının ölümüyle gerçek dünyaya geri döner. Onun ilk farkındalığı bu hadiseyle gerçekleşir. Murat Belge'nin deyişiyle bu olaydan sonra Ahmet Cemil'in *altın çağı* sona erer ve hayat başlar (Belge, 2012: 334).

Ölüme bigâne kalmak insanın kolay başarabildiği bir şey değildir. Sevdiği bir yakını kaybetmesi durumunda kişi, ölüm korkusunu en şiddetli şekilde hisseder. Daha önce hazır olmadığı için büyük bir sarsıntı geçirebilir (Tarhan, 2012: 141). Bu tespitler, *Mai ve Siyah*'ta da vuku bulur. Ahmet Cemil, babasının ölümüyle kendi hayal dünyasından uyanmış ve gerçek dünyanın farkına varmıştır. Halit Ziya, kahramanının içinde bulunduğu durumu şöyle tarif eder:

“Ahmet Cemil o musibete uğradıktan sonra bütün duygu kabiliyetleri mahvolmuşçasına câmî bir nefis hükmüne girdi. Artık leylî devam edemediği mektebe yalnız gider gelirdi, okumazdı, hatta sevgili şairlerini, o ruhunun en samimi nedimlerini bile ülfete şayan bulmadı. Hüseyin Nazmi'den de eskisi kadar haz almıyordu. Yalnız bir şeyden haz ederdi: Sükût” (Uşaklıgil, 2013: 67)!

Henüz ölüm gerçeğini tamamıyla sindiremeyen Ahmet Cemil, yeni bir sorunla daha karşı karşıya kalır. Artık o, ailesinin geçimini de sağlamak zorundadır. Romanın ilk bölümlerinde Hüseyin Nazmi'nin zenginliğinden pek bahsedilmez. Ancak Ahmet Cemil'in fakirliği ve çaresizliği söz konusu olunca bu husus ön plana çıkar. Ahmet Cemil babasının ölümü ve geçim sıkıntısıyla mustarip olduğu zamanlarda, dostu Hüseyin Nazmi'yle dertleşmeye gider. Hüseyin Nazmi'yi kardeşi gibi gören Ahmet Cemil, köşkün kapısına varınca daha önce yaşamadığı bazı tereddütler yaşar. Fakirliğini fark eden Ahmet Cemil, Hüseyin Nazmi'nin gözünden kendini görmeye çalışır. Romanda bu durum açık bir şekilde anlatılır:

“Ara sıra buraya geldikçe cesaretle içeriye girmek âdeti iken bugün bir fütüvvet kapısının karşısında dermande bir müstedi gibi cesareti kırıldı. Birden, arkadaşına yüreğinin acılarını döktükten sonra onun bir nazarla: — Ne demek istiyorsun? Para mı lâzım?.. demek isteyeceğine şüphelendi... Oraya para istemek için mi gelmişti?”

Onun istediği şey kendisini dinleyecek bir adamdan başka bir şey miydi (Uşaklıgil, 2013: 69-70)?

Daha önce bu endişeleri taşımayan Ahmet Cemil, fakirlik ve çaresizlik neticesinde yeni bir farkındalığa ulaşır. Kendisinin fikirlerinden ziyade çevresindeki insanların onun hakkında ne düşündükleri daha önemli olur. Hüseyin Nazmi samimi bir dostken bu yeni farkındalıklar Ahmet Cemil’de yeni soruların doğmasına sebep olur. Ahmet Cemil’in bu hâlinin doğrudan geçim endişesiyle alakadar olduğu söylenebilir. Adler’e göre, *endişeli insanlar başka birine ya da bir şeye sığınarak kendilerini korumaya çalışırlar ve karşılaşmış oldukları tehlikeye göğüs germe kuvvetini kendilerinde buluncaya kadar kendi kendilerini bu şekilde güçlendirmeye gayret ederler* (Adler, 2007: 241). Babasının ölümüyle zenginlik ve fakirlik farkındalığı artan Ahmet Cemil, romanın başlarında bu duyguları hisseder. Romanın geneli değerlendirildiğinde onun bu ruh hâlinde sıyrıldığı görülür. Bununla beraber Ahmet Cemil, bu duyguların başkaları tarafından da hissedileceğinin farkına varır. Çünkü onun entelektüel yapısı, başkalarının kendisi hakkındaki fikirlerini de kestirebilir. Öyle ki Hüseyin Nazmi’yi beklerken yaşadığı endişe romanda şöyle geçer:

“Ah! Her geldikçe lakaydane oturduğu bu odanın bugün üzerindeki tesiri gayr-i kabil-i tahlil bir şeydi... Ah! O da böyle bir odaya, şöyle bir kütüphaneye, böyle kitaplara malik olabilseydi!.. Hüseyin Nazmi’nin evinde bu his birinci defa olarak onun temiz dimağına düştü. Bir kar tabakasının saf beyazlığı üzerine düşmüş bir katre leke gibi” (Uşaklıgil, 2013: 71)...

Yukarıdaki alıntıda geçen “*bu his birinci defa olarak onun temiz dimağına düştü*” ifadesi, Ahmet Cemil’in farkındalığına işaret eder. Onun bu idrakinde, kendi yaşamıyla Hüseyin Nazmi’nin yaşamını kıyas etmesinin de etkisi vardır. Kendi hayal âleminde sıyrılıp hayatın gerçekleriyle yüzleşen Ahmet Cemil, bu süreçten sonra gerçekleri kabullenmeye ve olgunlaşmaya başlar.

Romanda Ahmet Cemil’in geçirdiği değişim dikkat çeker. “*Halit Ziya, bir yandan Ahmet Cemil’i değişen ve olgunlaşan boyutlu bir karakter ve bir birey olarak yaratırken, öte yandan da ona evrensel bir tipin boyutlarını kazandırmaktadır*” (Kantarcioglu, 2004: 53). Ahmet Cemil, gerçek dünyayla yüzleştikten sonra onunla mücadele etmeye karar verir ve çalışıp para kazanmaya başlar. İlk iş olarak tercümanlığa heves salar. Birkaç hikâye çevirdikten sonra hemen para kazacağını düşünen Ahmet Cemil, bunda yanılır. Çünkü kitapçı parayı hemen vermek istemez. Ahmet Cemil’in hayali, yaptığı her tercümenin ücretini hemen almak ve kısa sürede ailesine destek olmaktır. Ancak gerçek, yine farklı bir şekilde tezahür eder. Kitapçı; ruhsat, basım, düzeltmeler gibi bahanelerle parayı ödemeyi sürekli öter. Neticede, az da olsa, Ahmet Cemil para kazanmaya başlar. İlerleyen bölümlerde Mir’at-i Şuûn matbaasında çalışan ve zengin bir ailenin çocuğuna özel ders veren Ahmet Cemil maddi olarak daha iyi bir konuma kavuşur.

Murat Belge, Ahmet Cemil’in hayatının aile, iş, edebiyat ve aşk olmak üzere dört ana koldan ilerlediğini belirtir (Belge, 2012: 334). Bunları birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Ahmet Cemil’i iş hayatına sürükleyen hadiseler doğrudan ailesinden kaynaklanır. İş hayatının ilk dönemlerinde zorlanmasına rağmen Ahmet Cemil, alıştıktan sonra daha büyük hayaller kurar. Romanın bu aşamasında yine gerçek ile hayal çatışmasının temeli atılır ve Ahmet Cemil’in hayallerine yer verilir:

“Bu ümidin üzerine ne hayaller nakşetmiş, zihninde neler tertip etmişti! Kitapçı Faiz Efendi’ye bir ceride imtiyazı aldırıyor, kendisi başmuharrir oluyor, Hüseyin Nazmi’yi beraberine alıyor, beheri beş liralık hisse senetleri çıkarıyor, bir matbaa açıyor, hisseler hâsıl olacak temettüleriyle yavaş yavaş imha ediliyor, matbaa Ahmet Cemil’e münhasır kalıyor... Bu hayali daima süslerdi, yegâne tesliyet ve saadet medarı bundan ibaretti” (Uşaklıgil, 2013: 88-89).

Ahmet Cemil'in bu hayallerinin iktidar ya da para hırsından kaynaklandığı söylenemez. Romanın geneli dikkate alındığında onun böyle bir endişesinin olmadığı görülür. İsmail Çetişli'ye göre o, derin bir acıma ve merhamet duygusuna sahiptir (Çetişli, 2015: 95). Öyle ki Ahmet Cemil, hayatının bir trajediye dönüşmesine sebep olan Raci ve Vehbi'ye karşı herhangi bir yaptırımında bulunmaz.

Romanın olay örgüsünde önemli olan hadiselerden biri de Ahmet Cemil'in kız kardeşi İkbâl'in, matbaanın müdürü ve sahibi Tevfik Bey'in oğlu Vehbi ile evlenmesidir. Bu evliliğin ilk dönemlerinde pek bir sıkıntı olmasa da zamanla sorunlar başlar. Ahmet Cemil kız kardeşinin mesut olmadığını görür fakat bu hususta elinden bir şey gelmez. Sonraki bölümlerde Ahmet Cemil kız kardeşinin evlilik sürecini düşünür ve kendini sorgulamaya başlar. Romanın bu aşamasında da yine hayal ve gerçeğin çatışması sonucunda Ahmet Cemil'in farkındalık duygusu ön plana çıkar. O, matbaa sahibi olmayı hayal etmiş fakat bu hedefi gerçekleştirmemiştir. Üstelik bu hayal için kız kardeşini feda ettiğinin farkına varmıştır. Ahmet Cemil'in bu sorgulama süreci romanda şöyle anlatılır:

“Kardeşinin bir yabancıyla irtibatından hissettiği kıskançlığın, o haftalarca süren ve hiçbir vakit zail olmayan ezanın biraz sönmeye yaklaşmış olmasından sonra bir matbaa sahibi olmak ihtimalini kuvvet kesp etmiş göreyek kalbinde inkişaf eden hülyayı tamamiyle hatırına getirdi. Matbaada yalnız kaldığı geceler birdenbire bir müsveddenin ortasında kalıvererek düşüncelerine sakin bir zemzeme kabilinden refik olarak o yalnızlığın arasında şu matbaada bir gün her zamanki mevkiinden başka bir mevki tutacağını düşünmemiş miydi? ...ta kalbinin derinliklerinde, hafi köşelerinde bütün bu şeylerin altında bir emel çıkacağına itimat eden gizli gizli gülümser bir ümit saklı değil miydi? Demek o güzel hisler, onlar hepsi yalan, hepsi sahte idi” (Uşaklıgil, 2013: 291-292)...

Babasının rahatsızlanması sonucu Vehbi, matbaanın idaresini eline alır. Yeterince çalışmadığını düşündüğü bazı kişilerin matbaayla ilişkisine son verir. İlerleyen süreçte, matbaanın daha iyi çalışması amacıyla yeni makinalar almak için Ahmet Cemil'i zorlar ve evin ipoteki karşılığında yeni makinalar alınır.

Ahmet Cemil'in aşk hayatı Hüseyin Nazmi'nin kız kardeşi Lamia eksenlidir. Romanın başlarında adı konulmayan bu his, ilerleyen bölümlerde daha belirginleşir ve Ahmet Cemil Lamia'ya âşık olur. Ahmet Cemil'in mücadele ettiği kulvarlar birbiriyle doğrudan ilişkilidir. O, matbaaya sahip olmayı hem kendi sanatı için hem de Lamia'ya ulaşmak için arzular. İmran Ağca'nın tespitiyle Ahmet Cemil, *Lamia'yla evlenebilmek için meşhur bir şair olması ve iyi para kazanmasına neden olacak bir işe sahip olması gerektiğini düşünür* (Ağca, 2008: 198).

Matbuat döneminde Ahmet Cemil, tercüme ettiği metinlerin altına imza atmaz. Çünkü o, yazdıklarını pek kıymetli bulmaz, Onun için önemli olan kendi eseridir. “O, imzayı asıl yazmak istediği eser için saklamak istiyordu” (Uşaklıgil, 2013: 87)... Romanın sonraki bölümlerinde Ahmet Cemil'in yazmayı planladığı eser hakkında bilgi verilir. Geleneksel sanattan ayrılıp yeni bir anlayışla eserini oluşturma niyetinde olan Ahmet Cemil'in fikirlerine dair romanda geçen bölümlerin bir kısmı şöyledir:

“O mahut eser dediği, senelerden beri yazmak istediği, beyninin içinde bir çocuk kabilinden yasatıp büyüttüğü, her dakika isleyip süslediği eser idi ki bunda çocukluktan beri okuduklarından aşılınmış şiir zevkini tatbik etmek isterdi. Bu eserle öyle bir şey yapmak isterdi ki o vakte kadar görülmüş olan şeylerin hiçbirine benzemesin, bir şey ki... O şeye zihninde mümkün değil bir şekil, bir suret veremiyordu... İşte eser bu idi, bu eserle Ahmet Cemil beşer hayatını yazmak istiyordu; başından sonuna kadar bir şiir ki bir tebessümle başlasın, bir katre girye ile netice bulsun” (Uşaklıgil, 2013: 128-129)...

Ahmet Cemil sanata ve edebiyata dair fikirlerini, yakın arkadaşı Hüseyin Nazmi ile de paylaşır. Romanda Hüseyin Nazmi'nin bu hususta ileri görüşlülüğü ön plana çıkar. Arkadaşını dinleyen Hüseyin Nazmi, böyle hayallere daldığı için ona merhamet eder. Onun bu öngörüsü, romanın ilerleyen bölümlerinde gerçekleşir.

Ahmet Cemil uzun bir çalışmadan sonra eserini tamamlar ve Hüseyin Nazmi'nin evinde bazı yazar ve şairlerin de katıldığı bir toplantıda eserinin sunumunu yapar. Toplantıda Raci hariç diğer katılımcıların takdirini kazanır. “*Şimdi Hüseyin Nazmi, Fatin Dilâver, Mazhar Feridun, Hasan Lâtif Ahmet Cemil'in etrafını almışlar; ellerini sıkıyorlar, yanına sokuluyorlar, sofranın üzerinde kalan defterini karıştırıyorlar, bayrama sevinen çocuklar gibi gürültü ediyorlardı*” (Uşaklıgil, 2013: 260-261)... Bu toplantı esnasında Lamia da kapı aralığından onları izlemektedir. Herkesin dışarıda olduğu bir sırada Lamia, fırsatını bulur ve Ahmet Cemil'in kitabının sonuna “*Tebrik ederim*” notunu yazar (Uşaklıgil, 2013: 271). Bu gelişmeler, Ahmet Cemil'in sanat ve aşk hayallerini gerçekleştirmeye yakın olduğunu gösterir. Ancak sonraki günlerde Raci'nin yazdığı bir eleştiri yazısı onun bu hayallerini yıkmaya yeter. Aslında bu yazının geçerliliği pek yoktur. Ancak Ahmet Cemil matbaadaki diğer arkadaşlarının bu yazıyı okuyarak gülüştüğünü görür ve düşüğü durumu fark eder. Söz konusu yazıyı okuduktan sonra onun ruh hâli romanda şöyle anlatılır:

“Ahmet Cemil bunu bitirdikten sonra -bir çamur deryasına düştükten sonra kalabalığın içinde ayağa kalkarak etrafına bakanlara mahsus perişan bir hal ile- bir arkadaşın tahkir edildiğini görmekten gizlice memnun olmakla beraber bir acı karşısında duyulan tesirden hâlî kalmayan çehrelere göz gezdirdi. Dilâver bey tekrarp etti.

—Bu kadar kıskanıldığınıza memnun olmanız lâzım gelir itikadındayım; dedi... fakat bunlar Ahmet Cemil'i tesliyeye hizmet edemedi, etrafında ibzal ile açılan bu muhip sözlerde bir soğukluk, bir sahtelik duyuyor; demin bu adamların su makaleyi dinlerken eğlenerek güldüklerini düşünüyordu... Demek şimdi bütün kıraathanelerde, kahvelerde, sokaklarda kendisi için gülünüyor, bilmeyenler bilenlerden: ‘Bu sair kim olacak?’ diye soruyorlardı (Uşaklıgil, 2013: 307-308).

Kendisi hakkında olumlu yazılar da yazılmasına rağmen Ahmet Cemil yeni bir hayal kırıklığı yaşar. Daha önce de belirtildiği gibi o, hayalin hakikat karşısında yenilmesiyle gerçek yaşamı daha iyi anlar. Diğer insanlar nezdinde düşüğü durumu fark eder. Her ne kadar bu, birçok kişi için mühim olmasa da Ahmet Cemil'in hassas ruhu buna duyarsız kalmaz. Raci'nin yazdığı yazının Lamia tarafından okunma ihtimali onu büsbütün çaresiz bırakır. Sanat yaşamındaki bu başarısızlık, aşk yaşamına da yansiyacaktır ve Ahmet Cemil bunun idrakindedir.

Romanda olayların çözülme süreci Raci'nin yazısıyla hız kazanır. Vehbi, bu yazı üzerine Ahmet Cemil'le çalışmak istemez ve onu dolaylı olarak kovar. Alınan makinaların borçları Ahmet Cemil'e kalır. Bu süreçte Vehbi, İkbâl ile tartışır ve onu döver. İkbâl karnındaki çocuğuyla beraber ölür.

Montaigne, *İnsanın İstekleri* başlıklı denemesinde insanların hayal ve hevese kapılarak gerçek mutluluk için neye muhtaç olduğunu kestiremediğini belirtir (Montaigne, 1999: 248). Ahmet Cemil de romanın sonuna doğru hayatını sorgular ve hayallerini bir tarafa bırakıp bir kayıt memurluğunu kendine kâfi görür. Tüm bu süreç sonunda onun pişmanlığı şöyle anlatılır: “*Demek hayat dedikleri şey böyle sonuna kadar müthiş darbeler toplamakla geçecek... Ne olurdu, o da bir dairede mukayyit (kayıt memuru) olsaydı, iştihar emeli (şöhret arzusu) arkasında koşmasaydı da kendisine o evin sükütu ile uygun olacak bir hayat vücuda getirseydi*” (Uşaklıgil, 2013: 351). Bütün bunlara ek olarak son darbeler de gelir. Lamia, başka biriyle nişanlanır. Son bir hamle yapmak isteyen Ahmet Cemil, kendi imkânlarını düşünerek bu amacından vaz geçer. Çünkü Lamia'yı isteyebilecek hiçbir sıfatı kalmamıştır. Bu da onun yaşadığı yeni bir farkındalık olur. Böylece Ahmet Cemil, en

büyük hayalini de kaybeder ve kendine yeni bir yaşam kurmak için başka bir vilayete gitmeye karar verir.

Romanın sonlarına doğru Ahmet Cemil'in eseriyle bir hesaplaşmaya giriştiği görülür. O, bütün acılarının kaynağı olarak eserini görmeye başlar. Bir hayalin, bütün hayatını nasıl mahvettiğini düşünür. Artık onun için hayal dünyasını sonlandırmak icap eder ve hayalin sembolik karşılığı olan eserini yakar. Daha sonra annesi ve hizmetçisiyle birlikte başka bir vilayete gitmek üzere İstanbul'dan gemiyle ayrılır. Bu seyahatin başlangıcında Ahmet Cemil'in tekrar bir sorgulama sürecine girdiği görülür. O, uzun süre denizi seyrettikten sonra bir karar aşamasına gelir. Romanın son sayfasında kendini sulara bırakmaya hazırlanan Ahmet Cemil, annesinin sesiyle irkilir ve onun yanına gider.

Sonuç

Mai ve Siyah romanında, hayallerinin peşinden koşan fakat bunları birer birer kaybeden Ahmet Cemil'in trajedisi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kendi hülyalarına dalan Ahmet Cemil, babasının ölümüyle gerçek hayatla tanışmıştır. O, artık fakirlik ve geçim sıkıntısıyla mücadele ederek gerçek yaşamın farkına varmıştır. Yine de hayallerinin peşinden koşmuş ve bu amaçla matbaada ikbal kaygısına kapılmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucunda o, bu uğurda kız kardeşini feda ettiğinin idrakine varmıştır. Lamia'yla mutlu bir yaşamın hayalini kuran Ahmet Cemil, bu hayalini de kaybetmiştir. Sanat hayatı da onun tahayyül ettiği gibi başarıyla sonuçlanmamış ve o, camianın ne kadar tekinsiz olduğunu anlamıştır. Bütün bu yaşananların müsebbibi olarak kendi yazmış olduğu eseri gören Ahmet Cemil, bir nevi hayallerinden intikam almak için eserini yakmıştır. Böylece o, hayal dünyasından sıyrılıp gerçek yaşamın farkına varmıştır. Romanın tamamı dikkate alındığında Ahmet Cemil'in farkındalığının her hayal kaybında daha da arttığını söylemek mümkündür. O, bilgi ve birikimiyle bu farkındalığı azami düzeyde idrak etmiştir. Ayrıca çevresindeki insanların nezdinde kendi çaresizliğini görmüştür.

Kaynakça

ADLER, Alfred. (2007), *İnsan Tabiatını Tanıma* (Çev. Ayda Yörükân), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

AĞCA, İmran. (2008), *Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Yapı Tema*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

AKYÜZ, Kenan. (1994), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

ARDA, Erhan (Ed.). (2003), *Sosyal Bilimler El Sözlüğü*, Alfa Yayınları, İstanbul.

BELGE, Murat. (2012), *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

BUDAK, Selçuk. (2009), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

ÇETİŞLİ, İsmail. (2015), *Halit Ziya Uşaklıgil*, Gökçe Yayınevi, Denizli.

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk. (2004), *Halit Ziya Uşaklıgil*, Akçağ Yayınları, Ankara.

KANTARCIOĞLU, Sevim. (2004), *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, Akçağ Yayınları, İstanbul.

KERMAN, Zeynep. (2012), "Uşaklıgil, Halit Ziya", *İslâm Ansiklopedisi*, C: 42, s.: 227-229, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

MARSHALL, Gordon. (2014), *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

MONTAIGNE. (1999), *Denemeler* (Çev. Sabahattin Eyuboğlu), Cem Yayınevi, İstanbul.

MORAN, Berna. (2004), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖNERTOY, Olcay. (1995), *Halit Ziya Uşaklıgil Romancılığı ve Romanımızdaki Yeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

TARHAN, Nevzat. (2012), *Duyguların Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

TÜRKÇE SÖZLÜK. (2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

UŞAKLIGİL, Halit Ziya. (2013), *Mai ve Siyah*, Özgür Yayınları, İstanbul.

UŞAKLIGİL, Halit Ziya. (2014), *Kırk Yıl*, Özgür Yayınları, İstanbul.

düşünce